

DIPLOMAAT EN HISTORIE

Peter van Walsum, *Verder met Nederland. De kritische terugblik van een topdiplomaat* (Balans, Amsterdam 2001), prijs f29,50.

Nederlandse politici staan niet bepaald bekend als door-gewinterde autobiografen. Neem de laatste vier premiers van Nederland. Ruud Lubbers schijnt na lang aarzelen te hebben afgezien van een politieke terugblik, waarschijnlijk om zijn verdere carrière niet in gevaar te brengen. Dries van Agt is niet veel verder gekomen dan reisverhalen en op een of andere manier oogt Wim Kok ook niet als iemand die straks zijn politieke belevenissen op papier zal zetten. Blijft Joop den Uyl over, die ongetwijfeld in staat was tot het schrijven van zijn memoires, maar hij kreeg er de tijd niet voor. We zullen het dus moeten doen met het tweede en derde echelon in de politiek.

Hetzelfde geldt eigenlijk voor diplomaten. Des te interessanter is het wanneer een gepensioneerde topdiplomaat wel achter de computer gaat zitten om iets over zijn carrière te vertellen. Dat kan aardige informatie opleveren. Diplomaten weten immers veel, maar mogen vaak weinig zeggen, althans niet in het openbaar. Na hun carrière kunnen ze die voorzichtigheid loslaten en eindelijk hun mening geven.

Peter van Walsum is ongetwijfeld iemand die iets te vertellen heeft. Hij was diplomaat in Amerika, Azië en Europa en tot slot VN-ambassadeur en lid van de Veiligheidsraad. Zijn boek *Verder met Nederland* begint dan ook veelbelovend: 'Na achtendertig jaar Buitenlandse Zaken heb ik er behoefte aan over sommige onderwerpen mijn eigen mening te geven in plaats van steeds het regeringsstandpunt onder woorden te brengen'.

Maar enkele regels later geeft hij al aan grote delen van zijn carrière niet of nauwelijks te zullen behandelen. Zo laat hij zijn periode als ambassadeur in Duitsland met rust, omdat Duitsland 'zich niet in een vloek en een zucht' laat behandelen.

Waar heeft Van Walsum het wel over? Twee thema's springen eruit. Zijn enorme aversie tegen alles wat met het kabinet-Den Uyl te maken heeft en zijn lidmaatschap van de Veiligheidsraad (1999-2001). Den Uyl krijgt zo'n beetje de schuld van alles wat er mis was – en nog steeds is – met Nederland: pornografie, prostitutie, de dwangmatige angst voor de prestatie maatschappij, de toename van het geweld. 'Na vier jaar-Den Uyl was aan onze hele samenleving een steekje los', concludeert de topdiplomaat.

Eigenlijk deugt er überhaupt niet veel van ons land, zo blijkt uit het boek. Tijdens zijn werk in de VN-Veiligheidsraad merkte Van Walsum hoe bekrompen Nederlandse politici tegen de wereld aankijken. Toen hij zich sterk maakte voor Nederlandse deelname aan een VN-vredesoperatie in Sierra Leone was de kritiek niet van de lucht. En toen hij aangaf dat dit te maken had met het Srebrenica-syndroom in Nederland, kreeg hij helemaal de wind van voren. Nee, Nederlanders schreeuwen van de daken dat ze een bijdrage willen leveren aan de wereldvrede, maar als puntje bij paaltje komt laten ze een continent als Afrika aan zijn lot over.

Helemaal ongelijk heeft Van Walsum niet. Maar klinkt het bovenstaande niet wat al te gefrustreerd? Is hier een topdiplomaat aan het woord die zijn teleurstellingen van zich afschrijft en wil aangeven dat hij toch gelijk had? Ik vrees van wel. De kritiek van Van Walsum is nogal uitdagend en de nuances ontbreken. Daar is niets mis mee. Tenslotte geeft hij

zelf aan dat dit boek het midden houdt tussen memoires en een politiek pamflet. Maar was het daar maar bij gebleven. Al na enkele regels wordt duidelijk dat hier een nogal zelfgenoegzame oud-diplomaat aan het woord is, wiens vermogen tot zelfreflectie en zelfkritiek niet bepaald goed is ontwikkeld.

Natuurlijk is er op het kabinet-Den Uyl en de idealen van de jaren zeventig veel aan te merken, zoals onder anderen Peter Bootsma en Willem Breedveld duidelijk hebben gemaakt in hun boek *De Verbeelding aan de Macht* (1999). En natuurlijk is het zinvol dat een diplomaat aangeeft dat de politiek in bepaalde gevallen verkeerde besluiten neemt. Maar waarom werkt Van Walsum deze kritiek niet uit? Het blijft bij obligate oneliners en afkeurende opmerkingen, zonder dat er een diepgaande analyse aan vooraf gaat. Van een topdiplomaat mag meer worden verwacht, zeker van iemand als Van Walsum, die – zoals gezegd – ongetwijfeld iets te vertellen heeft. Van Walsum wil de lezer ervan overtuigen dat Nederland in Europa geen 'chronisch verongelijkt, diep provinciaals volk' moet worden, maar een samenleving die voor de landen om ons heen de moeite waard is. Maar of *Verder met Nederland* daar een bijdrage aan levert is zeer de vraag.

Ruud Slotboom

OVERZICHT

John Keegan, *De Eerste Wereldoorlog 1914-1918* (Balans/Van Halewyck, Amsterdam/Leuven 2000), 519 blz., prijs f65,-.

John Keegan leverde in 1998 met zijn boek *The First World War* een degelijk overzicht van de moedercatastrofe van de twintigste eeuw. Van dit boek verscheen in 2000 een Nederlandse vertaling. Keegan maakt in dit werk duidelijk, dat de moord in Sarajevo op de Oostenrijkse troonopvolger Franz-Ferdinand een tragisch incident was, dat niet noodzakelijk tot de welbekende kettingreactie aan oorlogsverklaringen had hoeven te leiden. Europese landen werkten immers op veel gebieden samen, en er waren allerlei persoonlijke banden, zoals via de bloedlijnen van de nakomelingen van koningin Victoria, maar ook bijvoorbeeld omdat de Duitse keizer kolonel was bij de Britse Dragonders en admiraal bij de Britse Marine en, omgekeerd, koning George V van Engeland kolonel bij de Pruisische Dragonders. Dat de oorlog uitbrak, was meer een kwestie van stomiteiten, van overmoedig nationalisme en van het feit dat oorlogsplannen als spoorboekjes klopten en dus als zodanig uitgevoerd moesten worden.

Keegan laat als militair historicus blijken zijn klassieken te kennen. Zo beschrijft hij Von Schlieffen, de bedenker van het Duitse aanvalsplan, als een man die obsessief bezig was met de slag bij Cannae (216 v.C.) toen Hannibal de Romeinse legioenen insloot.

Een groot deel van de verantwoordelijkheid voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog lag bij Oostenrijk, dat in de moord in Sarajevo een gereede kans zag het lastige Servië een lesje te leren, maar vervolgens verzuimde dit land snel en doeltreffend te straffen. Het wilde per se rugdekking van Duitsland (de keizer zei gauw ja, en ging toen voor drie weken op een cruise naar Noorwegen) maar Wenen treuzelde daarna nog zo lang, dat het de andere partij niet meer voor een voldoende feit kon plaatsen. In de fatale laatste week van juli 1914 gleed Europa schijnbaar nonchalant de oorlog in.

JOHN KEEGAN DE EERSTE WERELD- OORLOG 1914-1918

Niemand scheen de ernst van de situatie in te zien: Pasic (Servisch premier) was zijn hoofdstad uit, de Britse gezant in Belgrado was ziek, de Russische net overleden, de Franse had een zenuwinzinking en moest vervangen worden, Grey (Brits minister van Buitenlandse Zaken) ging nog een weekendje vissen, de tsaar maakte zich slechts bezorgd om zijn zieke zoontje. Te laat werden nog enkele halfhartige pogingen gedaan de vuurstorm te keren.

Haastig werden vervolgens mannen en paarden gekeurd op hun geschiktheid om op te treden in de Killing Fields van Vlaanderen en Noord-Frankrijk. Keegan benadrukt dat de legers van 1914 nog even afhankelijk waren van paarden als die in de tijd van Napoleon. De verhouding manschappen – paarden was 3:1. Franse soldaten zongen ook liederen uit 1792. De infanteristen werden geacht dagmarsen van 32 kilometer te houden, met 27 kilo bagage op de rug. Alleen al het geweer woog vijf kilo. Aan hun voeten droegen de soldaten stijve, lompe laarzen voorzien van hoefijzers. Voeten waren in 1914 even belangrijk als treinen, stelt Keegan. Het Belgische leger droeg vuurrode broeken, de infanteristen hadden hoedjes met veren op, de grenadiers droegen berenmutsen. Het leek wel een operetteleger. De weinige mitrailleurs werden door honden getrokken, net als de melkkarren.

Gedetailleerd beschrijft Keegan hoe het Duitse offensief in september 1914 vastliep, wat het aandeel was van het BEF (Britse expeditieleger) en op welke linie de Duitsers zich terugtrokken. Het geweer werd verwisseld voor de spade en de loopgravenoorlog begon. Er volgen gedetailleerde beschrijvingen van de bekende tragische episodes: de kindermoord van Langemark, de 'race naar de kust', Tannenberg en de Mazurische Meren, de strijd in Galicië, Servië en de Karpaten, de vijf veldslagen van 1915 aan het Westfront, de slagvelden van de Dardanellen, in Mesopotamië, en in de verre Afrikaanse koloniën van Duitsland.

De sneuvelbereidheid – althans de bereidheid van de officieren om de soldaten te laten sneuvelen – was groot. Australische sportteams en schoolklassen meldten zich als één man voor dienst. Nieuw Zeeland stuurde 50.000 geoefende militairen (op een mannelijke bevolking van slechts een half miljoen). Maar liefst tweederde van de Australische gesneuvelden in de hele oorlog vond de dood in de strijd om het schiereiland Gallipoli in 1915! Er waren zelfs enkele dertienjarige cadetten bij. Weldra kleurde hun bloed de zee rood, dankzij de superieure artillerie van de Turkse verdedigers. De Turken verloren in de strijd om Gallipoli overigens nog meer soldaten (naar schatting 300.000) dan de geallieerden (265.000); ze namen niet eens de moeite hun doden te begraven of te tellen.

Keegan verklaart de toename van de Britse gevechtskracht vanaf 1914. Het geheim zat hem in de zogenaamde Kitchener-legers. Dat waren manschappen die zich als makers- of maatjesbataljons collectief gemeld hadden, op de belofte in dezelfde eenheid in actie te komen. Heel wat gemeenten vormden zo hun eigen bataljons van 'pals' of 'chums', evenals werkploegen afkomstig uit de mijnen, van

de havens, van kantoor. De kameraden gingen voor elkaar door het vuur. Zij mochten in 1916 bloeden aan de Somme, waar op de allereerste dag van het Britse offensief, 1 juli, de grootste verliezen aller tijden uit het Britse leger werden geleden; 100.000 man verlieten de loopgraven, en 's avonds waren er 60.000 dood, gewond of vermist. Bevelhebber Haig toonde geen spoor van medeleven met het menselijk lijden. Hij was alleen maar bang dat zijn soldaten dekking zouden zoeken, in plaats van fier rechtop in rechte lijn de vijand tegemoet te treden, zoals het hoorde. Dat laatste deden de 'pals' echter braaf; ze werden dan ook als hazen

afgepakt. Hun regimenten worden wel aangeduid als het Leger der Onnozele kinderen. Honderdduizenden sneuvelen aan de Somme.

Vanaf februari 1916 waren de Duitsers ook al doende om de Fransen te laten doodbloeden bij Verdun, een bewuste tactiek van Von Falkenhayn om de Fransen te dwingen elke man die ze hadden daar in te zetten. De realiteit van de loopgravenoorlog was de confrontatie van aanvallers die geen betere bescherming hadden dan het textiel van hun uniform, met verdedigers die beschermd zaten achter prikkeldraad en de mitrailleurs konden laten ratelen. Steeds waren er zeer zware verliezen bij de aanvallers, zonder dat noemenswaardige terreinwinst werd geboekt.

In de laatste hoofdstukken vertelt Keegan omstandig over de mouterij in het Franse leger (1917), de Amerikaanse deelname aan de strijd, de Russische Revolutie en de vrede van Brest-Litovsk, de derde slag van Ieper (het drama van Passendale), het Duitse wanhoopsoffensief van voorjaar 1918 aan het Westfront, gevolgd door de massieve inzet van de Amerikanen. Misschien was het Duitse onvermogen een deugdelijke tank te ontwikkelen wel de doorslaggevende factor. De weerstand knakte, de matrozen muitten, de keizer vluchtte, de wapenstilstand werd getekend, gevolgd door de vernederende vrede van Versailles.

De droevige balans laat zich niet kort samenvatten. Keegan rekent bijvoorbeeld voor, dat van de jongemannen die 19 tot 22 jaar oud waren in 1914, méér dan een op de drie sneuvelde! Geen wonder, dat men later van de verloren generatie sprak. De oorlog vergde niet alleen tien miljoen soldatenlevens, maar betekende ook een knak in de ontwikkeling naar welvaart en democratie.

Keegan heeft een prima studie afgeleverd, die de lezer opzadelt met wezenlijke vragen omtrent de destructieve menselijke natuur. Een gedegen kennis van militair-strategische kwesties gaat bij hem gepaard met een oprechte compassie met de naamloze jonge mannen die welgemoed en overtuigd van succes, schouder aan schouder de dood tegemoetholden. De lezer moet zich af en toe wel door een groot aantal gegevens heenworstelen van regimentnummers en routegegevens. Vooral in het begin is dat taaie kost. Bovendien is de kwaliteit van de tekst aangetast door het hier en daar krakkelekkige Nederlands van de vertaling. Desondanks is dit boek aan te raden voor elke geschiedenisdocent die zijn kennis omtrent de Grote Oorlog eens wil aanscherpen.

Jan van Oudheusden